

DİVAN ŞİİRİNDE
**AHLÂKÎ
DEĞERLERİMİZ**

HALİL İBRAHİM HAKSEVER

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün” ü yaşamak
“yarın” ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün” ü yaşamak
“yarın” ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 428

Edebiyat: 229

ISBN 978-625-6063-95-2

Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2025

Yazar: Halil İbrahim Haksever

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.

(Sertifika No: 46519)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Divan Şiirinde Ahlâkî Değerlerimiz

Yazar: Halil İbrahim Haksever (Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2025.

95 s. ; 13,5 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 428)

ISBN 978-625-6063-95-2

1- Edebiyat 2- Eski Türk Edebiyatı 3- Ahlâk

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Önsöz.....	9
Tevazu	11
Kanaat.....	16
Vefa.....	24
Sabır.....	31
Tevekkül.....	38
İhsan	44
Edep.....	49
İstikamet.....	55
Mürüvvet.....	62
Sıdk.....	69
Güzel Ahlâk.....	76
Hikmete Râm Olan Şiir.....	85
Kaynaklar.....	91

Önsöz

Şu varlık âleminde hayatı hakkıyla anlayıp doğru ifade etmeye en müsait sanat şiir olsa gerek. İslam kültürü ile mezc olmuş Türk edebiyatında üslup sahibi binlerce şair, hayatı ve insanı sanatkârane düşüncelerle yorumlayıp nazma dökmüş, çeşitli anlatım biçimleriyle okuyucularına hikmet ve hakikatten bahsetmişlerdir. Özellikle divan şairleri, görünen âlemde fark ettikleri her bir güzelliği ve hayrı dile getirme yarışında olmuşlardır. İnsan, tabiat, eşya, yeryüzü, gökyüzü ve bütün varlık âlemi görülebilen ve görülemeyen yönleriyle kalem ehlinin ilgi alanına girmiş; sanatın diliyle nesillerin idrak ve takdirine sunulmuştur. Günümüz insanı eğer asırlar öncesinin edebî metinlerini okumayı ve anlamayı bilirse; buralarda hayata güzel bakan, varlığı doğru yorumlayan, ders ve ibret verici nice güzel sözlerle şahit olacaktır.

Elinizdeki çalışma, divan şairlerimizin ruh ve huy güzelliği olarak “değerli” görüp ifadeye döktükleri manzumeleri arasından seçtiğimiz ve çeşitli adlarla tasnif ettiğimiz beyitlerinden oluşmaktadır. Bunlar, divan şairlerinin sayısız şiirleri arasında ahlâkî güzellikleri tarif ve tasvir eden, manevî dünyamızı yansıtan beyitlerden derlenmiş sadece bir bukettir. Şairlerin çeşitli nazım şekilleriyle nazara verdikleri “ahlâkî değer” konulu manzumelerinden seçtiğimiz bu çiçek

demetinin içinde, farklı renk ve kokuların dimağınızda latif lezzetler bırakacağı, ruhunuza güzellikler katacağı ümidindeyiz. Hayatı hikmet, marifet ve hakikat penceresinden okumaya çalışan kalem erbabının dimağlarından süzölmüş bu manzumelerin sizin de gönlünüze hoş geleceğini düşünöyoruz. Şiirimizin ıtırılı ve münbit bahçelerinde bunlar gibi nice söz öbeklerinin sayılamayacak kadar bolca bulunduğundan emin olabilirsiniz.

Hoş okumalarınız olsun inşallah.

Tevazu

Hüsni-ahlâkla tevâzu'dur hakîkî kıymeti

Ölölür bunlarla mutlak âdemini mâhiyyeti (Celâl)

Divan şiirinin sayısız beyitleri arasında hayatın her veçhesini; insanoğlunun çeşitli zaaf ve faziletlerini, hayal ve tasavvurlarını, ideal ve hedeflerini okumak mümkündür. Bu şiire bütünüyle yaşanan hayat ve yaşayan insan yansımış durumdadır. Böyle olduğu içindir ki, bugün insana dair işaret ettiğimiz pek çok tespitin vaktiyle yapılmış olduğunu, “iyilik-güzellik” adına aradığımız faziletlere Osmanlı şiir üslûbuyla değinilmiş olduğunu görürüz. Din ve ahlâk bahsinde de bu böyledir. Osmanlı şairi, bildiği ve önemseddiği dinî hakikatleri şiir diliyle insanlara aktarmaya çalışırken, bunu İlahi gerçekliğe ters düşmeden ve sanatlı bir üslupla beyan etmiştir. Divanlarda rastladığımız nice güzel manzumeler, Allah kelâmında ve Resölünün kavlinde okuduğumuz esrarlı ve hikmetli manalardan bir iz ve çağrışım taşımaktadır. İlahi hakikatler bazen kültürümüzün temel metinlerinden şairlerin diline, bazen de dış âlemdeki güzelliklerden gönüllerine yansımış durumdadır.

Ahlâkî Bir Değer Olarak Tevazu

Kibir'in zıddı olarak Kur'an-ı Kerim ve hadis kaynaklarında çokça yer verilen tevazu "alçak gönüllülük, kendini Yaradan ve başkaları karşısında aşağı görme hâli" manasıyla anlaşılır ve övülen erdemli bir davranış olarak tavsiye edilir. Kur'an'da çeşitli anlam boyutuyla ve önceki peygamberlerin hayatından yansımalarla da vurgulanan tevazuun yaşanan en çarpıcı örneği Peygamber Efendimizin hayatında görülür. İnsanı manen değerli kılan bu güzel davranış, divan şairlerinin de özendikleri, tavsiye edip övdükleri ahlâkî güzellik olarak şiirlerine konu olmuştur. Mütevazi olabilmek için önce gurur ve kibirden uzak olmak lâzımdır. İşte hikmet şairi Nabi, "İkbal meyhanesi olan şu dünyada çok gurura kapılma (alçak gönüllü ol); zira gururu aşırıya varan nice gurur sarhoşunun bu hâli geçince başına ağrılarını çöküp zarara uğradıklarını gördük." demiştir:

**Çok da mağrûr olma kim meyhâne-i ikbâlde
Biz hezârân mest-i mağrûrun humârın görmüşüz**

Burada belki aşırı dereceye varan gururdan sakındırma söz konusu ise de az gururun zararından kim emin olabilir? Tevazudan uzaklaşmanın kişiyi kendini beğenmeye, yani gurura sevk edeceği, gururun kibire, kibrin de karşıdaki kişiyi küçük ve değersiz görmeye götürme ihtimali unutulmamalıdır.

Türkçede "alçak" sıfatı, eklendiği kelimeye hep olumsuzluk anlamı katarken, gönül kelimesiyle birleştiğinde ise bu sıfatı taşıyanı manen yükseltmekte, değerli kılmaktadır. Kişinin kendini aşağıda görmesi aslında büyümenin ön şartıdır. Resul-i Ekrem'in (s.a.s.) mübarek sözleri bu gerçeği beyan etmiyor mu? "Kim tevazu gösterirse Allah onu yüceltir. Kim kendini büyük görürse Allah onu alçaltır." (Müsned II 376, İbn Mâce Zühd 16.)

Bu hadis-i şeriften mühlhem olsa gerek, bir şairimiz tam da bunu söylemiştir. Bitki toprağa girmeyince büyüüp gelişemez. Tevazu sahibi olanı Allah'ın rahmeti büyütür:

Kaynaklar

- ABDULKADİROĞLU Abdülkerim ve SARI Mehmet, *Nevâdirü'l-âsâr fi Mütâlaati'l-eş'âr*, (Recâizâde Ahmed Cevdet), Ankara 1998.
- AK Coşkun, *Bağdatlı Rûhî Dîvânı*, Uludağ Üniversitesi, Bursa 2001.
- AK Coşkun, *Muhibbî Dîvânı*, KTB Yay., Ankara 1987.
- AKDOĞAN Yaşar, *Ahmedî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 04.05.2024]
- AKKUŞ Metin, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993.
- AKPINAR Şerife, *Âgâh Dîvânı*, Selçuk Üniversitesi SBE, y.d.t., Konya 2006.
- AKSOYAK İsmail Hakkı, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 19.06.2024]
- AKYÜZ Kenan, BEKEN Süheyl, YÜKSEL Sedit ve CUNBUR Müjgân, *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- ALPARSLAN Ali, *Şeyh Gâlib*, KTB Yay., Ankara 1988.
- ARSLAN Mehmed, *Leylâ Hanım Dîvânı*. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 06.07.2024]
- ARSLAN Mehmed, *Mihri Hatun Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 02.06.2024]
- ARSLAN Mehmet ve AKSOYAK İsmail Hakkı, *Haşmet Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 07.03.2024]
- ALTUN Mustafa, *İbrahim ibni Bâlî-Hikmet-Nâme*, (<https://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR>) E.T.12.07.2024

- AYDEMİR Yaşar, *Ravzî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 11.05.2024]
- AYPAY Ali İrfan, *Nahifî Süleyman Efendi: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, Konya 1992.
- BAŞPINAR Fatih, *Beyânî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 13.07.2024]
- BAYRAM Yavuz, *Amasya'ya Vâli Osmanlı'ya Pâdişâh Bir Şair Adlı*, Amasya Valiliği, Amasya 2009.
- BAYRAM Yavuz, *Divan Şiiriyle Değerler Eğitimi (Ebednâme, Edebnâme, Aşknâme)*, İlkadım Belediyesi Yayınları, Samsun 2015.
- BİLGİN Azmi, *Nigârî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 21.04.2024]
- BİLKAN Ali Fuat, *Nâbî Divanı I-II*, MEB Yay., İstanbul 1997.
- BOZ Erdoğan, *Hakîkî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 03.05.2024]
- COŞKUN Ali Osman, *Kafzâde Fâ'izî Divanı*, Samsun 1997. (e metin)
- ÇAĞRICI Mustafa ve ULUDAĞ Süleyman, "İstikâmet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.23, TDV Yayınları, İstanbul 2001, 348-349.
- ÇAĞRICI Mustafa, "İhsân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.21, TDV Yayınları, İstanbul 2000, 544-546.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Kanâ'at", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, 289-290.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Mürüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, 61-63.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Sabır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 337-339.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Sıdk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.37, TDV Yayınları, İstanbul 2009, 98-100.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Tevekkül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 1-2.
- ÇAKIR Mustafa Sefa, *Yahya Nazîm Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2018.

- ÇAVUŞOĞLU Mehmed ve TANYERİ M. Ali, *Hayretî Dîvânı*, İÜ EF Yay., İstanbul 1981.
- ÇAVUŞOĞLU Mehmed, *Yahyâ Bey Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 09.07.2024]
- ÇEÇEN Halil, *Fıtnat Hanım Dîvânı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2008.
- DEMİRBAĞ Ömer, *Çelebizade Asım Divanının Tahlili*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE TDE, Doktora Tezi, 2014.
- DEMİREL Şener, *Şehrî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 18.04.2024]
- DEMİREL Gamze, *18. Yüzyıl Şairlerinden Belîğ Mehmed Emîn Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tahlil)*, Fırat Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Elazığ 2005.
- ERDEM Melike, *Bursalı Talib ve Divanı: Tenkitli Metin ve İnceleme*, Boğaziçi Üniversitesi SBE TDE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.
- EREN Abdullah, *Mehmed Sidkî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 15.05.2024]
- ERİŞEN YAZICI Gülgün, *Edirneli Kâmi ve Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 12.04.2024]
- GENÇOSMANOĞLU Niyazi Yıldırım, *Destanlar Burcu*, Panama Yayıncılık, İstanbul 2017.
- HAMAMİ Erdal, *Râmî Dîvânı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.
- HARMANCI M. Esat, *Süheylî Divanı*, (<https://ekitap.kulturturizm.gov.tr>) [ET: 13.07.2024]
- HORATA Osman, *Esrâr Dede Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 15.04.2024]
- İPEKTEN Halûk, *Nâ'îl-i Kadîm Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 12.04.2024]
- İSEN Mustafa KURNAZ Cemâl, *Şeyhî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- KALKIŞIM Muhsin, *Şeyh Gâlip Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 2013.
- KARACAN Turgut, *Bosnalı Alaeddin Sâbit Dîvânı*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas 1991.
- KARAKÖSE Saadet, *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 16.04.2024]

- KAPLAN Mahmut, *Nâbî-Hayriye*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 05.07.2024]
- KAVRUK Hasan ve SELÇUK Bahir, *Filibeli Vecdî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 16.05.2024]
- KAVRUK Hasan, *Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı*, MEB Yay., Ankara 2001.
- KAYA Bayram Ali, *Azmîzâde Hâletî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 24.05.2024]
- KAYA Bayram Ali, *Osman Nevres Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 22.05.2024]
- KILIÇ Müzahir, *Hâkânî-Miftâh-ı Fütûhât*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/divanlar.html>), [ET: 13.07.2024]
- KURTOĞLU Orhan, *Lebib Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 14.05.2024]
- KUTLAR Fatma Sabiha, *Dîvân-ı İzzet ve Nigâr-nâme*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 04.03.2024]
- KURTOĞLU Orhan, *Zâtî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 26.06.2024]
- KÜÇÜK Sabahattin *Bâkî Divanı*, AKDITYK TDK Yay., Ankara 1994.
- MACÎT Muhsin, *Nedîm Divanı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 06.07.2024]
- MACÎT, Muhsin, *Nedîm Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- MENGİ Mine, *Mesîhî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 04.04.2024]
- MERMER Ahmet, *Karamanlı Aynî Divanı*, Haz. Akçağ Yay., Ankara 1997.
- OĞUZ KUTLAR Fatma Sabiha, *Arpaemîni-zâde Sâmî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 03.03.2024]
- ÖZALP N. Ahmet, *Bilgelikler Kitabı*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2012.
- ÖZYILDIRIM Ali Emre, *Keçecizâde İzzet Molla-Mihnetkeşan*, www.kulturturizm.gov.tr [ET: 12.07.2024]
- PALA İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- PALA İskender, *Aşinâ Güzeller*, Ötüken Yay., İstanbul 1998.

- SOYKUT İ. Hilmi, *Açıklamalarıyla XII. Asırdan XX. Asra Kadar Türk Şiirinde Tasavvuf, Hikmet ve Felsefeyle Dolu Unutulmaz Mısralar*, Sönmez Neşr., İstanbul 1968.
- TARLAN Ali Nihad, *Hayâlî Bey Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- TARLAN Ali Nihad, *Necâtî Bey Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- TARLAN Ali Nihad, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- TAŞ Hakan, *Vahyî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 22.06.2024]
- ULUDAĞ Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, Ankara 2016.
- ÜZGÖR Tahir, *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divanı ve Metnî Bugünkü Türkçesi*, AKDITYK Yay., Ankara 1991.
- YAVUZ Kemal, *Âşık Paşa-Garîb-nâme I/II*, (www.kulturturizm.gov.tr) [ET: 13.03.2024]
- YAVUZ Kemal, *Gülşehrî-Mantıkü't-Tayr (Gülşen-nâme)*, (www.kulturturizm.gov.tr) [ET: 13.06.2024]
- YAZAR İlyas, *Kânî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 24.05.2024]
- YENİKALE Ahmet, *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 26.04.2024]
- YILMAZ Kadriye, *İbrahim Tırsî ve Dîvânı*, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>) [ET: 07.06.2024]
- YORULMAZ Hüseyin, *Koca Râgıp Paşa Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi SBE, y.y.l.t., İstanbul 1989.
- YURDAGÜR Metin, "Ahid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.1, TDV Yayınları, İstanbul 1988, 534-535.

DİVAN ŞİİRİNDE AHLÂKÎ DEĞERLERİMİZ

Bidayetinde İslam ile mezc olmuş Türk edebiyatı, tarihî yolculuğunda usta şairler tarafından hikmet ve sanatla yoğrulmuş kıvama ermiş; üretilen metinler ait olduğu milletin bütün değerlerini taşıyan nitelikleriyle asırlarca zevkle okunmuştur. Hayatın bütün renklerini ve derinliklerini yansıtmaya iddiasının yanında, insan gönlünde ve zihninde iz bırakmayı da hedefleyen klasik Türk şairleri hep “güzel” olanın peşinde koşmuş; itibar ettikleri ve değer verdikleri hikmeti manalara ulaşmayı gaye bilmişlerdir. Mesnevilerde görülen uzun anlatımlarda ve divanlarda sıkça rastlanan söyleyiş şaheseri “taç” beyitler göz kamaştırır. Cevher kıymetindeki bu kısa manzumeler ruhumuzu ve gönlümüzü besleyen manevi gıdalar gibidir.

Şairlerimizin İslâm ahlâkına atıfta buldukları, harcını aşk ve imanla karıştıran söz ipliğine dizdikten sonra okuyucuların idrakine sundukları güzel beyitlerden oluşmuş bir kitapçık elinizdedir. Ahlâkî değer ifade eden bu seçme beyitler, şairlerin ürettikleri sayısız söz öbeklerinden derlenmiş küçük bir demettir. Öğretici olmayı hedefleyen manzumelerin yanında gayet sanatkârane yazılmış, fesahat değeri ön plânda olan beyitler de dikkatinizi çekecektir. Şiirimizin hasbahçelerinden toplanmış, zımında ahlâkî umdeleri içeren bu “değerli” beyitleri okumaya sizleri davet ediyoruz. İcabet eder misiniz?

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-6063-95-2

9 786256 063952